

RICHARD LINKLATER over ME AND ORSON WELLES

“Toen voelde Welles zich nog onbekommerd en onoverwinnelijk”

“Ik ben als een vuurpijl,” wist acteur-regisseur Orson Welles, “ik stijg zeer snel, zeer hoog en daal dan bruusk naar beneden. Vandaar de noodzaak me constant te vernieuwen, nieuwe dingen te proberen”. In ME AND ORSON WELLES belicht Richard Linklater (‘Fast Food Nation’, ‘A Scanner Darkly’) via een momentopname – een week uit het leven van wonderkind Welles – de creatieve energie van een passioneel genie. “We gaan toneelgeschiedenis schrijven” zegt de jonge Welles met aanstekelijke arrogantie tegen de leden van zijn New Yorks gezelschap. Gedrevenheid rijmt voor hem en voor Linklater met magie.

IVO DE KOCK

“Dit gaat me maken of breken” zegt Orson Welles (Christian McKay) in ME AND ORSON WELLES wanneer zijn productie van Shakespeares Julius Caesar in première gaat. We schrijven 1937 en Richard Linklater volgt een week van de repetities in het door de 22-jarige acteur voor zijn New Yorks theatergezelschap aangekochte Mercury theater. Alles wordt gezien door de ogen van de scholier Richard Samuels (Zac Efron) die zich in de productie binnenbluft. Welles herkent zich in de jongeman (als tiener pochte hij tijdens een vakantie in Ierland dat hij een bekend acteur was, waarop hij prompt in een stuk mocht meespelen) en neemt hem ook mee naar de opnamen van een

radiohoorspel. Richards *coming of age* wordt compleet wanneer hij verliefd wordt op theatermedewerkster Sonja Jones (Claire Danes). Zijn “this is home” kreet wanneer hij uiteindelijk na een ego-clash met Welles ontslagen wordt (met “go home” wandelen gestuurd) klinkt wanhopig maar samen

RICHARD LINKLATER

met zijn schrijvende vriendin Gretta Adler (Zoe Kazan) kijkt hij hoopvol naar de toekomst: “Het lijkt of alles voor ons open ligt”. Ook voor Welles oogt, na een daverende staande ovatie voor zijn experimentele opvoering, de toekomst rooskleurig. Al vraagt hij zich een ding af: “Hoe overtreft ik dit nog!” En dan moeten *War of the Worlds* en *Citizen Kane* nog volgen. Maar ook de conflicten en flops van zijn Hollywoodavontuur.

Richards jeugdige naïviteit vormt de ideale vervormde spiegel voor de egomaniakale uitspattingen van Welles. We zien bekende anekdotes (hoe hij zich per ambulance door het drukke verkeer verplaatst) maar ook de charme van Welles (die

alles gedaan krijgt, vooral van vrouwen) en zijn immens talent (improviserend trekt hij met een niet in het scenario staande monoloog een hoorspel naar zich toe). Linklater durft vaak te experimenteren (*Waking Life*, *A Scanner Darkly*), te parodiëren (*Dazed and Confused*, *School of Rock*) of met rauw realisme mokerslagen uit te delen (*Slacker*, *Fast Food Nation*) maar ME AND ORSON WELLES is – zoals *The Newton Boys*, *Before Sunrise* en *Before Sunset* – veeleer klassiek. Het is vooral ook een ode aan het theater, aan het harde werk en de creatieve inspiratie die leiden tot een vluchtig moment van artistieke triomf. Een gesprek met een gedreven cineast en zijn hoofdacteur over de mythe, de man en de kunstenaar Orson Welles.

FILMMAGIE: Je bent een eclectisch filmmaker maar een historische film over Orson Welles hadden we nu niet meteen van je verwacht.

RICHARD LINKLATER: ME AND ORSON WELLES is gebaseerd op een roman van Robert Kaplow die me zo beviel dat ik zelf de rechten kocht. Het boek focust op een periode uit Welles' leven die vrij obscuur bleef voor zijn fans omdat meestal gesproken wordt over *War of the Worlds* en *Citizen Kane* als startpunt van zijn carrière. Zijn theaterperiode is niet zo uitgebreid gedocumenteerd maar ze is wel cruciaal om zijn persoonlijkheid te duiden. De Shakespeareopvoering die we tonen geldt nog altijd als de meest radicale uit de Noord-Amerikaanse toneelgeschiedenis.

Het tempo oogt rustiger dan dat van je vorige films.

LINKLATER: Geloof het of niet, het verschil is niet zo groot. Ik heb een tiental films gemaakt die opmerkelijk gelijkaardig zijn. Het eindproduct oogt anders maar de methodologie is altijd identiek. Het leuke aan een kostuumfilm is dat je heel veel tijd steekt in het design. Het herscheppen van een tijdperk is erg boeiend. Je kan research doen, keuzes maken en dingen tot stand zien komen. Elke film heeft iets specifiek waar je op kan focussen, maar globaal zijn er heel veel parallellen. Films maken is verhalen vertellen. Telkens kies je voor de manier waarop dat het best gebeurt. Ik hou ervan dat deze film ouderwets aanvoelt, als een wat klassiek *coming of age*-verhaal voor zowel Richard Samuels als Orson Welles. Het feit dat het maar een week uit een leven is vond ik ook geweldig in zijn eenvoud.

Hoe bepaalde je de look van de film?

LINKLATER: Om de toneelopvoering na te booten beschikten we over foto's en over nota's m.b.t. de belichting. Samen met cameraman Dick Pope trachtte ik alles zo accuraat mogelijk weer te geven. Wat ik opwindend vond was het excuus om zo te belichten! In een gewone film kan je scènes nooit op dergelijke dramatische wijze uitlichten. Toch niet in mijn soort realistische films. Heel

bewust gebruikte ik wel geen technieken die herinneren aan de filmstijl van Welles. Alleen met de belichting waren we heel specifiek. Ook met de muziek probeerden we accuraat te zijn, alles stamt uit die periode.

Waar vond je het theater waar alles zich afspeelt?

LINKLATER: Mensen zullen geschokt zijn wanneer ze vernemen dat geen enkel beeld in New York City werd opgenomen. Wanneer je vandaag naar West 44 Street gaat is er niet veel meer over uit die periode. Je kan daar niet filmen. We moesten het dus magisch recreëren. Op het Isle of Man vond ik een mooi gerestaureerd oud theater: het van de eeuwwisseling daterende Gaiety Theatre. Een zaal met een ruimte onder het podium, zoals in het Mercury Theatre. Ook de grootte van de zaal kwam overeen met het origineel. Het feit dat het een echt theater was versterkte natuurlijk de magie.

Welles' adaptatie van het Shakespearestuk Julius Caesar is politiek getint.

LINKLATER: Deze productie nam nadrukkelijk een standpunt tegen het fascisme in. Daarom was het ook zo'n adembenemende opvoering. Dat lijkt nu heel gewoon maar in 1937 was het maken van een moderne Shakespeare in hedendaagse kleren een heel radicaal idee. Welles koos voor een low-budget aanpak waarin het statement primeerde. Wanneer je zijn adaptatie vergelijkt met het stuk van Shakespeare zie je hoe krachtig en gedurfd het was. Als voorbereiding deed ik dat samen met een theaterexpert waardoor ik op het papier een genie aan het werk kon zien. Ik ontdekte ook dat de acteur die door Welles was gekozen om Julius Caesar te spelen, sterk op ...Mussolini leek. Daarom moest de acteur die wij castten, Simon Nehan, zich kaalscheren!

Alles speelt zich af in een beperkte tijdspanne. Het is niet de eerste keer dat je een verhaal zo samendrukt.

LINKLATER: Hier volgde ik de structuur van de roman, maar het klopt dat ik me aangetrokken voel tot verhalen die tot iets kort en krachtig zijn gecondenseerd. Een biopic hoeft ook geen volledig leven te vertellen. Mijn groot voorbeeld is John Fords *Young Mr. Lincoln*, waarin Henry Fonda een jonge Abraham Lincoln speelt. Hij is een advocaat uit Springfield voor hij de Union gaat redden. Je hebt die toekomst in het achterhoofd terwijl je zijn persoonlijkheid ziet ontwikkelen, dat vind ik boeiend. In mijn film zijn er ook momenten met hints die verwijzen naar wat later in Welles' leven zal plaatsvinden. Zijn laatste uitspraak van de film is op dat vlak geweldig: "How the hell do I top this?"

In 2006 was je alomtegenwoordig met 'A Scanner Darkly' en 'Fast Food Nation' maar het was lang wachten op deze film.

LINKLATER: ME AND ORSON WELLES vroeg enige voorbereiding maar ik werkte ondertussen wel aan afgesprongen projecten en draaide de documentaire *Inning by Inning: portrait of a coach*. Het is niet simpel om nu in Hollywood te werken. De studio's zijn uitsluitend geïnteresseerd in remakes, sequels en over the top komedies; als cineast krijg je niet de kans om je blikveld te verruimen. Ik was graag een Vincente Minnelli in de jaren 40-50 geweest, iemand die constant werk kreeg in verschillende registers.

Christian, net zoals Welles run jij een klein theatergezelschap.

CHRISTIAN MCKAY: Omdat ik me meer in kleine gezelschappen zag functioneren probeerde ik mijn eigen stukken te schrijven, met de bijgedachte dat ik me zo mooie rollen kon toeschuiven. Na mindere ervaringen met grote producenten in Edinburgh vond ik het beter om zelf te produceren. Zo belandde ik samen met mijn vrouw en onze kleine productiemaatschappij in New York waar Richard Linklater me kwam opzoeken tijdens een opvoering.

LINKLATER: Bijna elke acteur in de film had toneelervaring, we herschiepen de mentaliteit en de sfeer van een theatergezelschap. Het werkte omdat alle betrokkenen de film met hun ervaring verrijkten. Hun eigen verhaal drukte zijn stempel op het geheel. Ik regisseerde nooit een toneelstuk, al was ik op school ooit wel bij een opvoering betrokken. McKAY: Ironisch genoeg Julius Caesar! Als twaalfjarige, dat was vroeger dan Orson!

LINKLATER: Dat liet een sterke indruk na. Maar het zegt veel over mij dat, terwijl al mijn klasgenoten audities deden, ik naar de lerares ging zeggen: 'Ik wil eigenlijk geen rol spelen, wel wil ik met de acteurs werken'. Ze begreep me en liet me aan de kostuums en met de acteurs werken. Ik maakte het stuk eigenlijk mogelijk. Terugkijkend gaf het aan dat ik een achter de schermen man ben, geen performer.

Voor jou Christian begon alles met muziek.

McKAY: Ja, maar op school acteerde ik ook al. Ik speelde mee in toneelstukken van hogere klassen, waardoor ik altijd de jongere tussen oudere kinderen bleek. Muziek was een leuke hobby maar die liet me toe op te treden in Manchester Cathedral met gerenommeerde muzikanten in Bachopvoeringen. Daardoor wierp ik me een tijd op piano spelen. Tot mijn 25ste, toen mijn interesse meer naar acteren begon te gaan.

“Wanneer mensen je niet vinden kunnen ze je niet onaardig vinden” stelt Welles in de film, “acteren levert je voor de duur van het stuk een ‘miraculous reprieve from being yourself’ op”. Is dat iets dat je deelt met hem?

McKAY: Gedeeltelijk als ik heel eerlijk ben. Maar ik zou niet zeggen dat het een *miraculous reprieve* is

omdat ik ervan overtuigd ben dat je zoveel mogelijk van jezelf moet gebruiken om het publiek te overtuigen. Om geloofwaardig te zijn moet ik het personage van zijn standbeeld halen, er empathie met betonen en hem in de ogen kijken. Toen ik als kind de verhalen van Sherlock Holmes las was ik getroffen door het feit dat Conan Doyle zijn hoofdpersonage liet zeggen “de beste manier om een rol te spelen is het te zijn”. Toen men me vroeg Welles te spelen, wat ik eerst niet wou omdat ik gewicht moest verliezen om de jonge slankere Welles te vertolken, moest ik echt alles van hem weten, alle conflicten kennen. Ik wou de man achter de mythe, zijn eigen mythe, ontdekken. Daarbij gebruikte ik veel van mezelf. Bijvoorbeeld die laatste dialoogzin is de mijne. Hoe doe ik het beter dan deze rol? Na *Citizen Kane* zei acteur Billy House (*The Stranger*) tegen Orson: “Dit zal je nooit overtreffen” en Orson repliceerde: “Ik zou terug naar New York moeten gaan om Hamlet te spelen”.

Wat hij vaak herhaalde aan het einde van zijn leven.

McKAY: Het is natuurlijk een achterafinzicht. LINKLATER: Welles was gewoon geboren om te regisseren: theater, radio, film, maakt niet uit. Van het ogenblik dat je de sleutels van de treinset krijgt is het moeilijk om ze op te geven.

McKAY: In '37 was hij nog geen 'meester'; hij was een 22-jarige arrogante, egoïstische verloren ziel die zijn weg zocht in de wereld. Ik kon me daar perfect in inleven, als 21-jarige kreeg ik energie en zelfzekerheid door een concerto van Rachmaninoff te spelen. Orson sprak zelf over *the confidence of ignorance*. Hij zat vol geweldige ideeën die hem ook zelfzeker maakten. Toen de regering zijn experimenteel stuk met zwarte amateuracteurs stillegde begon hij met John Houseman aan het Mer-

cury Theatre, en toen hij van CBS in een luisterspel een 90-jarige Chinees moest spelen deed hij dat zonder problemen.

Christian lijkt wel sterk op de jonge Orson Welles.

LINKLATER: Niet dat het me speciaal aanzette om hem te casten (lacht).

McKAY: Ik geloof niet echt dat ik op hem lijk.

LINKLATER: Niet wanneer je over straat loopt, maar wel in de context van de film. We schetsen een kader en de kijker vult daarbij ook dingen in.

McKAY: Het belangrijkste was de stem van Welles. Ik moest mijn stem trainen. Tijdens mijn research merkte ik hoezeer hij van die stem gebruik maakte. Dat was niet anders bij Richard Burton die zelf zei: “90% van mijn acteren is mijn stem. De klank van kolen uit Wales klinkt daar in door”. Orson was hetzelfde, hij gebruikte zijn stem als een unieke tool. Hij is een bas en ik meer een bariton, dus ik moest mijn stem echt wel trainen om hem te imiteren. Toen ik de film voor het eerst zag was ik verbaasd hoe laag mijn stem wel is.

LINKLATER: Op de set was aanvankelijk niet iedereen ervan overtuigd dat deze acteur met zijn Brits accent wel geschikt was voor de rol maar vanaf het moment dat hij in Orson veranderde was het alsof er iemand anders in de ruimte was. Een verbazingwekkende transformatie! Arthur Anderson, met zijn 86 een van de weinige overlevende Mercuryleden, zei dat het de stem was die Welles zo'n autoriteit gaf. Die stem domineerde elke kamer en trok de blikken van al wie aanwezig was. Hij dwong dat soort aandacht en respect af.

McKAY: Ik bracht een ongelooflijke middag met Norman Lloyd door, in de film gespeeld door mijn vriend Leo Bill. We praatten vijf uur over zijn werk met Renoir, Chaplin en Hitchcock. Pas toen voelde

ik me genoeg op mijn gemak om mijn Welles-stem eens te testen. Lloyd schrok en trok grote ogen.

Ging je door de film anders naar Welles kijken?

LINKLATER: Vooraf wist ik hetzelfde als iedereen over hem. Als voorbereiding las ik biografieën en studies. Ik verzamelde meer informatie over het begin van zijn carrière en daardoor ging ik hem nog meer respecteren. Het is verbazingwekkend wat hij op zo'n jonge leeftijd al kon. Ook mijn sympathie voor hem is door de film nog gegroeid. Typisch Amerikaans is dat we voor onze artiesten nogal streng zijn. Welles wordt beschouwd als een tragische figuur terwijl hij toch een monumentale persoonlijkheid was. De carrière van grote toneelschrijvers zoals Arthur Miller en Tennessee Williams wordt ook vaak op een dergelijke wijze omschreven: snel naar een groot hoogtepunt en daarna bergaf. Miller zou niet veel meer gedaan hebben na *Death of a Salesman!* Flauwekul, hij schreef nog tal van prachtige stukken. Welles wordt gezien als een *underachiever* maar hij was geen studioman zoals John Huston of Howard Hawks. Hij draaide wel een meesterwerk in elke decade, het is onzin te stellen dat hij na *Citizen Kane* niets meer gedaan heeft. Hij maakte geen hit naar Hollywoodnormen maar leverde ondanks alle tribulaties telkens ijzersterke films af.

Denk je dat hij als jonge filmmaker nu meer succes had gehad?

LINKLATER: In een ander tijdperk had hij het veel beter gedaan. Je mag niet vergeten dat er toen geen onafhankelijke financiering bestond, hij vond dat uit. Welles trok Europa rond op zoek naar geld. De opkomst van de *indies*, de onafhankelijke producenten, zou zijn carrière goed hebben gedaan.

McKAY: We mogen niet vergeten dat hij voor zijn 25ste radio, theater en film al vernieuwde.

LINKLATER: In die zin was zijn timing perfect, was hij 20 jaar later gearriveerd dan zou hij nooit als een pionier zijn aangezien. Dat was het positieve; hij begon te werken met kunsten op een interessant en levendig moment in de tijd. Er bewoog heel wat bij de radio, het theater vernieuwde zich met de Group Theatre en film bevond zich nog in zijn kinderschoenen. Maar zijn onafhankelijke geest maakte hem kwetsbaar. In die tijd werd hij niet ondersteund. Hij was, zoals zovele grote regisseurs, verplicht om elke dag naar MGM te gaan en daar compromissen te sluiten. Dat kon hij niet opbrengen.

McKAY: Hij was ook het slachtoffer van zichzelf, alles moest spectaculair zijn. Men zei vaak dat het voor paniek zorgende hoorspel *War of the Worlds* een ongeluk was, maar dat was niet zo. De show was zorgvuldig opgebouwd, met een langzame intro en een plotse overgang na commercials naar de rapporten m.b.t. de zogenaamde invasie.

ME AND ORSON WELLES zit boordevol

jeugdige levendigheid, humor en energie maar er is ook somberheid en fatalisme. Zeker wanneer Orson praat over 'The Magnificent Ambersons'. Was het de bedoeling om de schaduw van de toekomstige tragische Welles in de film te steken?

LINKLATER: De thema's die hij aanhaalt zijn de thema's die hem bezighielden, artistiek voelde hij aan dat het een diepzinnig onderwerp was. Ik weet niet of hij de parallel met zijn eigen leven zag. Volgens mij was hij op dat moment nog onbekommerd en voelde hij zich onoverwinnelijk, al wat hij aanraakte veranderde in goud en met zijn charme maakte hij indruk op mensen.

McKAY: Hij adapteerde een boek maar hij kon zich volledig inleven in de Ambersons omdat hij eenzelfde achtergrond had. Zijn familie was welgesteld, zijn vader was op 40-jarige leeftijd gestopt met werken.

LINKLATER: Hij verloor zijn ouders op jonge leeftijd. "Alles waar ik van hou wordt me afgenomen" zegt hij in de film.

McKAY: "They died on cue" liet Welles optekenen; hij beweerde ook zijn vader gedood te hebben. In elk geval wees hij die vader af. Is het geen Shakespeareaanse ironie dat hij zijn vader afwijst, jaren later zelf Falstaff is en wordt afgewezen? Het is een van de hoogtepunten van zijn carrière wanneer hij getroffen wordt door het "I know thee not, old man", een uitspraak die alles voor hem betekende.

Hoe moeilijk was het om dit project op te zetten?

LINKLATER: We trokken naar Europa om geld te vinden want Zac Efron bleek geen troef in Hollywood. Men ging er van uit dat zijn publiek hem niet naar een artfilm zou volgen. We trokken naar het eiland Man, Isle of Man, en ik behield de controle over het project, ook al wilden velen zich met de casting bemoeien. Ik had Christian echter al vrij vroeg gekozen, dus ik kon zeggen "ik heb mijn Orson, over alle anderen kunnen we praten".

McKAY: Ik gaf Richard de namen van andere acteurs die mijn rol zouden kunnen spelen...

LINKLATER: ...maar ik wou er niet van horen! Toen iemand Zac Efron voorstelde voor de rol van Richard wou ik wel luisteren. Ik kende hem vaagweg van *Hairspray*, *High School Musical* had ik niet gezien, maar ik wou hem wel ontmoeten. Mensen denken dat ze acteurs kennen maar je moet ze fysiek zien om ze te kunnen beoordelen. Vooral jonge acteurs worden vaak in vakjes opgesloten terwijl ze meer in hun mars hebben. Zo raadde men me af om Ethan Hawke te casten voor *Before Sunrise* maar ik wou hem zien en hij beviel me meteen. Hij had nog geen rol gespeeld die hem helemaal weergeeft, als 22-jarige had hij nog onvoldoende kansen gekregen om zich uit te leven. Toen ik Zac zag, zijn ogen en zijn manier van bewegen, wist ik meteen dat hij de perfecte acteur voor de rol was. Ik hou van acteurs maar ik vind casting een pijnlijke bedoening omdat je veel geweldige mensen moet afwijzen. Je moet ook naar het ensemble kijken en naar het feit of een acteur meer of minder op het personage lijkt dat hij vertolkt. Een casting director is overigens wel een hulp want zij kunnen mensen voorstellen aan wie je niet gedacht had. Zo zijn we bij Ben Chaplin uitgekomen. Ik had hem slechts in serieuze rollen gezien maar men wist me te overtuigen dat hij ook heel grappig kon zijn en dat bleek het geval.

McKAY: Ik ging met Ben naar dezelfde school in Manchester. Het is een plezier om hem bezig te zien. In een scène die helaas gesneuveld is slaagde hij erin om tegelijk tragisch en komisch te zijn. Namelijk wanneer hij vertelt dat hij moet werken omdat zijn vrouw zwanger is. Ik kreeg er tranen van in de ogen. Ik weet niet waarom Rick dat geknipt heeft!

LINKLATER: We hebben veel meer van de toneelopvoering gefilmd, maar omdat het te lang werd hebben we er zaken uitgehaald. Ook al waren die op zich goed. Af en toe moet je je lievelingen doden! ✕

FESTIVAL DE DEAUVILLE – 7 SEPTEMBER 2009

ME AND ORSON WELLES ; Richard Linklater; USA-UK 2009,

114'; met Christian McKay, Zac Efron, Claire Danes, Ben Chaplin; FILM: ★★★★★ /

EXTRA'S: 0; dis. Dutch Filmworks